

תשא ב

און אויך באם ווייטערדיקן פסוק:
 „הנני גורש מפניך את האמורי והכנעני
 גו“, איז רש"י מעתיק „את האמורי וגו“
 און איז מפרש: ו' אומות יש כאן כי
 הגרשתי עמד ופנה מפניהם.

איז נישט פארשטאנדיק: פארוואס
 דארף רש"י איבער'חזר'ן דעם זעלבן
 פירוש א צווייטן מאל?

ב. ס'דא מפרשים וואס זאגן, אז
 רש"י חזר'ט איבער דעם פירוש דער-
 פאר ווייל ביים צווייטן מאל רעדט דער
 פסוק אז דער אויבערשטער בעצמו „ילך
 לפניהם לגרשם“, נישט דורך א מלאך, ווי
 ביים פריערדיקן פסוק — און דעריבער
 איז רש"י מפרש, אז אעפ"כ וועט אין
 דעם פרט נישט זיין קיין חילוק, און אויך

א. שוין גערעדט פיל מאל וועגן
 גודל הדיק אין פירוש רש"י עה"ת,
 ובכלל זה, אז ע"ד הרוב חזר'ט רש"י נישט
 איבער זיין פירוש צוויי מאל' [ע"ד ווי
 רש"י זאגט בנוגע דעם משכן אין פ'
 ויקהל²]: „כבר פירשתי נדבת המשכן
 ומלאכתו במקום צוואתם“, סיידן אז
 דעם צווייטן מאל קומט צו א תוספת
 ענין או ביאור וכיו"ב, אדער ווען צווישן
 די צוויי פסוקים איז דא א הפסק פון
 כו"כ פרשיות ועאכו"כ — אין אן אנדער
 חומש, וואס דאן חזר'ט ער איבער דעם
 פירוש (בקיזור עכ"פ) אויך ווען ס'קומט
 נישט צו קיין ביאור, ווייל עס קען זיין אז
 דער (תלמיד ה)לומד געדענקט נישט זיין
 פירוש פון ערשטן מאל.

על אחת כו"כ אין איין פרשה גופא,
 איז נישט מסתבר אז מען זאל פארגעסן
 וואס רש"י האט מפרש געווען מיט עט-
 לעכע פסוקים פריער, און במילא איז
 פשוט אז רש"י דארף נישט איבער'חזר'ן
 דעם פירוש (אן א תוספת חידוש
 וביאור).

עפ"ז דארף מען פארשטיין בפרשתנו,
 וואו מ'געפינט אז רש"י חזר'ט איבער
 דעם זעלבן פירוש צוויי מאל: אויפן
 פסוק³, „ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי
 את הכנעני האמורי והחתי והפריזי החוי
 והיבוסים“, איז רש"י מעתיק פון פסוק
 „וגרשתי את הכנעני וגו“, און איז
 מפרש: ששה אומות הן והגרשתי עמד
 ופנה מפניהם מאליו⁴;

בתורה כיון גיטין מו, א): גרשתי פינה והאמין לו
 הקביה והלך לו לאפריקי. ועד"ז בויק"ר פי"ז, ו:
 גרשתי עמד (ופנה) מאליו לפיכך נתנה לו כו'. דברים
 רבה פ"ה, יד: הגרשתי פנה והלך לו מלפניהן ונתן לו
 הקביה כו' (ובכל הנ"ל הוא מאמר ר' שמואל ר')
 ישמעאל, בהמשך לה' איגרות ששלח יהושע).
 ובמכילתא בא יג, יא (רפי"ח) ויל"ש שם (סוף רמז
 רכב) הוא בכנען: עמד ופנה מפניהם. ועד"ז הוא
 בתנחומא שם יב. במדבר'ר פי"ז, ג. (ובכל הנ"ל הוא
 הטעם למה זכה כנען שתקרא הארץ על שמו, כיון
 ששמע כנען שישאל נכנסין לארץ כו' — ולא מפני
 האגרת ששלח יהושע). ובתוספתא שבת ספ"ח נאמר
 לענין האמוריים.

וי"ג (מגיהים) שם (וכן במכילתא שם), גרשתי.
 וגם להגירסא שלפנינו, כתבו במפרשים בפי'
 המכילתא וכו' (ראה מלבי"ם למכילתא שם. פי'
 מהר"ז לבמדבר'ר שם. ועוד) שהכוונה לגרשתי
 שכולם היו בני כנען (ראה מרכבת המשנה למכילתא
 שם). ואכ"מ.

(5) לד, יא.

(6) משכיל לדוד שם.

- (1) ראה גם „כללי רש"י“ (קה"ת תשמ"ה) פרק ז.
- (2) לה, ה.
- (3) לג, ב.
- (4) ראה ירושלמי שביעית פ"ז ה"א (הובא

ס'איז ידוע⁸ אז ס'זיינען דא ז' אומות — האט דאס רש"י געדארפט מפרש זיין ווען דער פסוק רעכנט אויס נאָר ו' אומות צום ערשטן מאל (עכ"פ מפרש זיין פריער): מען געפינט דאס כמה פעמים פריער אין חומש שמות: צוויי מאל אין פ' שמות⁹ און איין מאל אין פ' משפטים¹⁰ — און דארט איז רש"י גאר- ניט מפרש!¹¹

אין פ' משפטים קען מען נאָך פאר- ענטפערן פאָרוואָס רש"י איז דארט ניט מפרש, ווייל גלייך בהתחלת הענין שטייט דארט¹² „הנה אנכי שולח מלאך לפניך“ און רש"י איז מפרש: „באן נת- בשרו שעתידיו לחטוא ושכינה אומרת להם כי לא אעלה בקרבך“¹³, וואָס די אמירה איז דאָס בפרשתנו וואו דער אויבערשטער האָט אים געזאָגט לאחרי חטא העגל „ושלחתי לפניך מלאך גו' כי לא אעלה בקרבך גו'“; און וויבאלד אז מ'זאָגט אז מען וועט לערנען ווייטער בפרשתנו וועגן דעם, פארלאָזט זיך רש"י אויך אין דעם פרט (וואָס דער פסוק רעכנט בלויז ו' אומות) אויף דעם וואָס ער טייטשט שפעטער בפרשתנו¹⁴.

עס איז אָבער ניט פארשטאָנדיק ביי די צוויי מאל אין פ' שמות, וואו דער פסוק רעכנט אויס ששה אומות און לאָזט אויס גרגשי, פאָרוואָס רש"י שטעלט זיך דארט ניט אָפּ¹⁵ אויף דעם¹⁶.

ווען „הנני גורש מפניך“ וועלן די אנדערע ו' אומות ניט אוועקגעטריבן ווערן פון לאַנד, ניט צו מלחמה האָבן מיט די אידן, נאָר בלויז גרגשי — ווי ביי ושלחתי לפניך מלאך.

דאָס איז אָבער ניט גלאַטיק, וואָרום: (א) דער חידוש, אז די ו' אומות וועלן ניט אוועקגיין מעצמם אפילו ווען „פני ילכו“¹⁷, שטייט ניט אין רש"י; ער באַ- וואַרנט בלויז פאָרוואָס דער פסוק רעכנט ניט גרגשי — און דאָס פאר- שטייט מען (ובמכש"כ) פון דעם וואָס רש"י האָט פריער מפרש געווען אז „גרגשי עמד ופנה מפניהם“.

(ב) בשלמא ווען עס וואָלט אין פסוק געשטאָנען אז אידן וועלן מלחמה האָבן און מנצח זיין ווייל דער אויבערשטער גייט מיט זיי, איז מובן די באַוואַרעניש פון דעם פירוש: אע"פ אז „ילך נא אדני- בקרבנו“¹⁸, וועט מען פארט דארפן אַ- קומען צו מלחמה מיט שש אומות און נאָר גרגשי וועט מעצמו פונה זיין מפ- ניהם; אָבער אין פסוק „הנני גורש מפניך את האמורי גו'“ רעדט זיך גאר- ניט וועגן מלחמה און (נאָכמער) — פשטות לשון הפסוק איז משמע אז דאָ רעדט מען וועגן אַ בעסערן אופן הכיבוש: „הנני גורש מפניך“ — ולפי הנ"ל קומט אויס אז דער פירוש איז אין סתירה לעילוי פון „הנני גורש מפניך“, ווייל אויך דאָ איז נאָר „גרגשי עמד ופנה מפניהם“?

ג. די קשיא ווערט נאָך שטארקער:

אויב לפי דעת רש"י דארף מען באַ- וואַרענען בפשוטו של מקרא, פאָרוואָס דער פסוק רעכנט נאָר ו' אומות בעת

(8) בפרש"י בהתחלת פ' עה"ת.

(9) ג, ח, יז.

(10) כג, כז.

(11) שם, כ.

(12) פרשתנו לג, ג.

(13) וראה שוה"ג להערה 15.

(14) משא"כ בכמה פשטני המקרא — ראה

ראב"ע ורמב"ן שמות שם, ח (וא' מתירוצי הרמב"ן

הוא זה שרבותינו אמרו הגרגשי פנה). וראה מדרש

לקח טוב שם. ועוד.

(15) כפ' בא (יג, ה) מונה הכתוב רק חמשה

(7) לג, יד.

(7) לד, ט.

(און פ' בא), וואס אויך אין זיי ווערן אויסגערעכנט נאָר ו' אומות, אין ב' פשוטות:

אין פ' שמות רעדט זיך נישט וועגן די ז' אומות כשלעצמן, נאָר וועגן זייער לאַנד — דער אויבערשטער זאָגט צו אַז ער וועט די אידן אַרױסנעמען פון מצרים און ברענגען זיי „אל ארץ טובה ורחבה, אל ארץ זבת חלב ודבש אל מקום הכנעני והחתי והאמורי והפריזי והחוי והיבוסים“, ואמר אעלה אתכם מעוני מצרים אל ארץ הכנעני וגו' אל ארץ זבת חלב ודבש.“

ובמילא אין (אין פשוטו של מקרא) קיין קשיא נישט פאַרוואָס ער רעכנט נישט אויס אַלע ז' אומות — וואָרום דאָס איז מובן פון פשט הפסוק: ער איז (מקדים און) מדגיש „אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש“, וי"ל אַז דערפאַר רעכנט ער נאָר די אומות (און) נישט גרגשי, ווייל¹⁹ אַט די מעלה פון א"י איז בעיקר אין דעם מקום הכנעני וגו'²⁰ — נאָר פון די ו' אומות²².

(19) ויש לומר ב' אופנים: (א) שגם להמסקנא כ"ה הפירוש בפשטים ב' שמות (לדעת רש"י). (ב) לאחר שפירש בפרשתנו שהגרגשי עמד ופנה — י"ל שזוהי גם הטעם שהכתוב לא' הזכיר גרגשי ב' שמות.

(20) וע"ד מ"ש הרמב"ן שמות שם. ואין רש"י צריך לפרשו כי מפורש ומודגש בפסוק בהקדמה כנ"ל.

(21) ובכל אופן צ"ע (ובפרט לפי פירושו ב' בא) מפרשי משפטים (כג, כח): והחתי והכנעני הם ארץ סיחון ועוג. פרשי שופטים (יח, כ): ושל בני סיחון ועוג. שני עממין אמורי וכנעני. וראה שלח נג, כט, יד, כה. מה. ואולי היו ב' צידי הירדן, וכמובן מרמב"ן בא שם לענין אמורי. וראה נחלת יעקב לפ' בא שם. ואכ"מ.

(22) ועפ"ז מובן מה שהוצרך רש"י לפרש ב' בא כשהכתוב מונה ה' אומות — כי גם שם מדובר (לא בנוגע האומות עצמן, כיא) ע"ד (ביאת בניי לארצם — ודה"י כיבאר ה' אל ארץ הכנעני גו", וגם מסיים במעלות הארץ, אשר נשבע אבותיך לתת לך

ד. אויך דאַרף מען פאַרשטיין די שינויי לשונות אין די פירושי רש"י שב' פרשתנו:

(א) דעם ערשטן מאל זאָגט רש"י „ששה אומות הן“¹⁶, און אין צווייטן פירוש — „ו' אומות יש כאן“¹⁷.

(ב) בפירושו בפעם הא' — „והגרגשי“, ובפ' הב' — „כי הגרגשי“.

(ג) בפ' הא' איז ער מסיים „(מפניהם) מאליו“, משא"כ דעם צווייטן מאל איז ער משמיט דעם וואָרט¹⁸.

(ד) ביי דעם ערשטן מאל איז רש"י מעתיק פון פסוק „וגרשתי את הכנעני וגו'“, ביי דעם צווייטן מאל איז ער מעתיק בלויז „את האמורי וגו'“ (און נישט — „הנני גורש מפניך“).

ה. דער חילוק צווישן די פסוקים שבפרשתנו און די פסוקים שבפ' שמות

אומות, ופרשי: „אע"פ שלא מנה אלא חמשה עממין כל ז' גוים במשמע שכולן בכלל כנעני הם, ואחת משפחת כנען היתה שלא נקרא לה שם אלא כנעני — ולכאורה ה"ל לרשי לפרש כן לפני ב' שמות. אבל יש לומר דפירוש זה אינו מתאים (כ"כ) כשהכתוב מונה ו' אומות ושייר רק חדאי, בלשון חז"ל (סוכה נד, סע"א. ושו"נ) מאי שייר דהאי שייר. אלא שעדיין צ"ע (ככפנים): למה מתיר רש"י מה שמנה הכתוב רק חמשה עממין ב' בא, ולא ת"י למה מנה הכתוב (ב' בא) שמות רק ו' אומות?

(16) בדפוס שני ליתא תיבת „הן“, אבל כ"ה בכל הדפוסים וכתבי רש"י (שתח"י). ובדפוס א' וכמה כתבי רש"י (שתח"י) „הם“.

(17) ובדפוס שני ובא' מכת"י רש"י (שתח"י) „יש כאן ו' אומות“.

(18) בדפוס שני וכתבי רש"י הגיל בפעם הא': ופנה להם מאליו, ובפעם הב' ופנה להם את ארצו. ובדפוס שני: ופנה לארצו.

(*) דלא ככרא"ם שם. ומה שהביא מפ' משפטים (הגיל). „שהזכיר כל הששה והניח הגרגשי לבדו בכלל הכנעני“ — ראה לעיל בפנים, שיל שרשי סמיך שם על פירושו בפרשתנו (שלא מנה גרגשי כי גרגשי עמד ופנה).

„והגרגשי — עמד ופנה מפניהם מאליו“²⁵.

משא"כ אין דעם צווייטן פסוק קומט דער ענין הגירוש (פון די אומות) בהמשך צו דעם וואס שטייט פריער „שמר לך את אשר הנני מצוך היום וגו“²⁶ און אלס הקדמה צו די ווייטער-דיקע ציווים („השמר לך וגו“), ד.ה. די תורה איז דא נישט אזוי אויסן צו מתאר זיין דעם אופן ההנהגה פון דעם איבערשטן ביים פארטרייבן די אומות, נאר דאס ווערט דערמאנט אלס הקדמה צו די ווייטערדיקע ציווים צו אידן — און דערפאר איז מובן, אז דא שטעלט זיך די שאלה (ניט, כנ"ל, ווי איז מען פטור געווארן פון גרגשי, נאר); פאר-וואס דערמאנט דא נישט דער פסוק גרגשי, וויבאלד אז די ווייטערדיקע ציווים זיינען בנוגע צו אלע זיבן אומות, כולל גרגשי?

[מ'קען נישט פארענטפערן, אז ווי-באלד אז דא שטייט „הנני גורש מפניך“, און מ'האט ערשט געלערנט אז „גרגשי עמד ופנה מפניהם“, קען דעריבער דער פסוק נישט צורעכנען גרגשי — ווייל:

בפרשנותו אבער רעדט זיך נישט וועגן ארץ פון די אומות, נאר וועגן (דעם גירוש ומפלה פון) די אומות²⁷ גופא²⁸: „ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי את הכנעני וגו“ — במילא דארף רש"י דא באווארענען פארוואס מען דערמאנט נישט דער גירוש פון גרגשי.

ו. אין דעם גופא איז אבער דא אז אונטערשייד פון דעם ערשטן פסוק לגבי דעם צווייטן פסוק — און דער חילוק ווערט אנגעדייט אין די ווערטער וואס רש"י איז מעתיק פון פסוק:

ביים ערשטן פסוק איז רש"י מעתיק די ווערטער „וגרשתי את הכנעני וגו“ — דאָרט רעדט זיך ווי דער איבערשטער וועט איבערגעבן די אומות אין די הענט פון בני" — ער וועט פארטרייבן דעם כנעני אא"וו — פאָדערט זיך גלייך ביאור: דער פסוק רעכנט דא נאר זעקס — ווי אזוי זיינען אידן פטור געווארן פון דער זיבעטער אומה, גרגשי? בא-ווארנט רש"י: „ששה אומות הן“ — אז דער „וגרשתי“ באציט זיך טאקע נאר צו זעקס אומות, און די זיבעטע —

ארץ זבת חלב ודבש — ובמילא קשה: למה משנה כאן הכתוב מה' פעמים ב' שמות, ומנה ה' אומות? ועי' מתרג' רש"י, כל ז' גוים במשמע שכולן בכלל כנעני הם'. וראה רמב"ן ומפרשי רש"י שם. (23) ועדי' ביהושע ג. יוד: והוריש יוריש מפניהם את הכנעני גו' ואת הגרגשי.

(24) ועדי' ב' משפטים, אף שמתחיל „והביאך אל האמורי והחתי והפרזי והכנעני החתי והיבוסים“, מסיים — „והכנעני“. וכי' בפסוק כב שם, וכן ממשיך שם בפסוק כו ואילך.

אוי"ל דמכיון דמדגיש בהפסוקים שם (כט, ל ואילך), לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פן תהי הארץ שממה גו' מעט מעט אגרשנו מפניך גו', יש מקום לומר, שזה שהשמיט והגרגשי בתחלת הענין (כג, כז) הוא מפני ששאר האומות כבש תחלה וכמי' הרמב"ן ב' שמות שם. וראה רבי'ע שם.

(25) והכתוב ביהושע כד, יא: וילחמו בכם בעלי יריחו גו' וחשיב גם הגרגשי, כבר תירצו ע"פ פרש"י שם: שכל אחד מהמלכים ההם הי' לו חלק מה ביריחו. או ששם נתקבצו מכל האומות. אבל כללות עם הגרגשי פנה והלך.

(26) בראב"ע כאן: שמר לך, לפי דעתי עם משה ידבר שישמור אלה הדברים ויספרם כן לבני ישראל על דרך כו' ותחלת הפרשה שתאמר להם הנני גורש מפניך, וזאת הפרשה דומה לפרשת הנה אנכי שולח מלאך עם הפרשה שהיא למעלה. ועדי' הוא באברכנאל כאן.

אבל רש"י כאן אינו מפרש ד, שמר לך' הוא ענין ב'פ'ע. ועוד: גם לפירושם הרי חזקת בהמשך ד, להנני גורש מפניך' בא הציווי „השמר לך פן תכרות גו'“, כדלקמן בפנים.

הארץ — און דערמיט איז מובן פאר-
וואס די ציוויים בהמשך הפרשה „פן
תכרות ברית ליושב הארץ אשר אתה בא
עלי“ . . כי את מזבחותרם תתוצון גו“
זיינען אנגעזאגט געווארן נאר בשייכות
די ו' אומות²⁸, היות אז בנוגע גרגשי איז
ניט נויטיק זיי אנצוזאגן — „כי הגרגשי
עמד ופנה מפניהם“ (און ס'איז מדויק
דער לשון רש"י „כי הגרגשי כו“ (ניט
„הגרגשי“ ווי אין ערשטן פסוק), ווייל
בנדוד איז דאס א נתינת טעם פאר-
וואס די ציוויים זיינען דא ניט נוגע צו
גרגשי.

עפ"ז איז אויך מובן וואס רש"י זאגט
ניט אין צווייטן פירוש „עמד ופנה מפ-
ניהם מאליו“: דא איז ניט נוגע צי דאס
איז געווען מאליו אדער ניט, נאר בלויז
דער עצם ענין אז „עמד ופנה מפניהם“,
און דערפאר איז ער ניט געווען אין כלל
פון „יושב הארץ“ בעת אז „אתה בא
עלי“.

ח. פון די ענינים בנוגע להלכה וואס
מ'קען ארויסנעמען פון דעם פרש"י:

וויבאלד אז „גרגשי עמד ופנה מפ-
ניהם“ און איז בעת הכניסה ניט געווען
קיינ יושב הארץ, יש לחקור צי די
ווייטערדיקע אזהרות וציוויים²⁹ זיינען
חל (להלכה) אויך בנוגע גרגשי³⁰,

א) הא גופא קשה: פארוואס שטייט
טאקע אזא לשון „הנני גורש“ וואס קען
ניט כולל זיין גרגשי? וויבאלד דער
פסוק איז דא אויסן (בעיקר) די אזהרות
וציוויים בשייכות צו די אלע אומות —
האט דער פסוק געדארפט נוצן א לשון
וואס איז מתאים אויך פאר גרגשי?

ב) ועיקר: בנדוד איז מתאים דער ל'
„גורש (מפניך)“ אויך בנוגע גרגשי.
אינעם פריערדיקן פסוק „וגרשתי את
הכנעני וגו“ איז מובן פארוואס
„וגרשתי“ שליסט אויס גרגשי — היות
אז דארט איז דער עיקר מקום וואו דער
פסוק רעדט וועגן חידוש וענין הגירוש
פון די אומות, דעריבער איז ניט פאסיק
כולל צו זיין גרגשי אין גירוש פון די ו'
אומות (ווייל מען וועט מיינען, אז ביי
גרגשי איז געווען דער גירוש אין זעלבן
אופן, דורך מלחמה וכו'); משא"כ אין
צווייטן פסוק, וואו דער גירוש פון די
אומות ווערט דערמאנט נאר דרך אגב,
בתור הקדמה כנ"ל. און נאך דעם ווי
מ'ווייסט פון פריער אז גרגשי איז „פנה
מפניהם“, איז דער לשון גירוש („הנני
גורש גו“) מתאים אויך לגבי גרגשי.
ווארום דאס וואס דער אויבערשטער
פארטרייבט די אומות קען זיין אויף כמה
אופנים, כולל אויך דעם אופן אז ער גיט
אין זיי אריין (לדוגמא) אזא אימה ופחד,
אז זיי אנטלויפן מעצמם²⁷].

ז. דעריבער זאגט רש"י אז דער טעם
וואס דא ווערן אויסגערעכנט נאר ו'
אומות און ניט גרגשי איז ווייל — ו'
אומות יש כאן: נאר די ו' אומות זיינען
(בשעת הכניסה לארץ) געווען יושבי

(28) בראב"ע כאו בפי' הקצר: ויאמר הגאון כי
תחסר מלת וגרשתמו. כי איך יצוה על ישראל
והדבר תלוי בשם. ואין לנו צורך רק טעמו אני אגיש
אותם מעט מעט ובין כך ובין כך אל תכרות אתה
להם ברית. וכיה בפשטות ע"פ פירוש רש"י
בפש"מ.

(29) והיינו הענין ד"פן תכרות ברית", אבל זה
ד"א"ת מזבחותרם תתוצון גו" פשוט שחל גם על
המזבחות דגרגשי.

(30) ודלא כדברי החינוך (מצוה צג, תכה, חקכה.
ועד"ז מדברי הרמב"ם הל' ע"ז רפ"י. הל' מלכים פ"ה
ה"ד. ובסוה"צ שלו מ"ע קפו, מל"ת מז"מט) דמשמע

(27) וכהדגשת הכתוב „הנני גורש מפניך“
שממיתם לכאורה ע"ז שעמד ופנה מפניהם — ראה
מדרש לקח טוב כאן.

בשעת אמירת הציווי איז ער יע געווען א יושב הארץ איז אויך בנוגע אים חל דער ציווי (ובפרט — ווען ער קומט צוריק לארץ), אידן דארפן אויך לגבי אים אפהיטן אלע אזהרות הנ"ל.

פון דיוק לשון רש"י דא "ו' אומות יש כאן כי הגרגשי עמד ופנה מפניהם" איז משמע³², אז דאס וואס דער ציווי איז געזאגט געווארן נאך בנוגע ד' ו' אומות, איז דערפאר ווייל בפועל זיינען בלויז זיי דארט געווען — "יש כאן כי הגרגשי עמד ופנה מפניהם". אבער בעצם הענין איז אויך בנוגע גרגשי חל דער חיוב, (ובפרט — און ווייל בשעת הציווי איז אויך ער געווען א יושב הארץ³³, ובמילא ווערט דאס ניט בטל אויך נאך דעם)³⁴.

ועפ"ז איז מובן וואס מען געפינט מפורש במשנה תורה³⁵, ונתנם ה"א לפניך והכיתם החרם תחרים אותם לא

(32) אף דפשוטו. כאן בכתוב, שינוי ה' מבפ' השני מרמז עכ"פ — כאן בארץ (עלי' המדובר בכתוב).

(33) ובפרט ע"פ מ"ש כאברנאל שהציוויים באים בהמשך לזה ש.הנני גורש מפניך שכן אין ראוי שישראל יכרות ברית עמהם גו'. וע"פ מ"ש לעיל הערה 27 שגם זה שעמד ופנה מפניהם אפשר שיוכלל בהנני גורש מפניך.

(34) וכדיוק לשון רש"י, עמד ופנה מפניהם (וכ"כ גם בפעם הא', רק מוסיף, מאליה, כנ"ל). ולא כתב, עמד ופנה מאליה (ע"ד הלשון בויקרא שם. במדבר תנחומא שנשמנו לעיל הערה 4, אי כהגירסא בדפוס שני הנ"ל הערה 18).

ועפ"ז מובן שגם בנוגע לארצו חלו קניני וגדרי כיבוש מלחמה, כי ה' מחמת ריאת מלחמה (ראה לקו"ש שם ע' 104. ח"י רבינו דוד בונפיל שם). ואולי י"ל שזהו גם החילוק בין לשון רש"י להלשון בירושלמי, גרגשי פנה והאמין לו להקביה (ועד"ז בתנחומא שם), שמשמע קצת שהאמין להקביה שהארץ נתנה לבני. וא"כ לכאורה אין לומר ע"ז שהי' כיבוש (מלחמה), משא"כ לפרש"י, עמד ופנה מפניהם.

(35) ואתחנן ז, ב ואילך.

ובפרט אין פאל ווען די בני גרגשי קומען צוריק אין א"י: צי דער זמן הכניסה לארץ איז מכריע און היות אז דעמאלט איז ער ניט געווען קיין יושב הארץ, איז בנוגע אים מלכתחילה ניט חל³¹ די אזהרה: אדער וויבאלד אז

שכל המצות דלא תכרות להם בית, החרם תחרם, לא תח' כל נשמה — הוא בנוגע לכל ד' האומות, ולא רק בעת מלחמה כ"א בכל זמן, ובכל מקום שנמצאים. וראה פרש"י, תוס' ותוס' שאנץ סוטה לה, סעי' ואילך. מנ"י מצוה צג. ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג לית יגיד (כא, א"ב). וראה לקו"ש חיד"ע ע' 84 (בשיטת רש"י ע"ד הפשט) בנוגע לא תח' כל נשמה. ואכ"מ.

(31) ואולי י"ל דנפקימ גם בנוגע לארץ הגרגשי, אם הוי' גדה-כיבוש-מלחמה-ולכאורה-באם-בעת הכניסה אינו (נקי) יושב הארץ, לא חל על ארצו הגדר דכיבוש הארץ. ועוד דלא הייתה מלחמה (כ"א — הפקדו? ולהעיר מסנה צא, א"י). ואולי י"ל דנפקימ להלכה עפ"מ ש"כ הרמב"ם ה"ל ביהב"ח ספ"ו. וראה לקו"ש חט"ו ע' 106.

ועפ"ז מובן לכאורה (ע"פ אופן ה' דלעיל הערה 19) זה שפ"י שמות כשהמדובר בנוגע לארץ ישראל אין הכתוב מזכיר והגרגשי רק ששה אומות, כי מכיון שהגרגשי עמד ופנה לפני כואם של ישראל, לא קנו בני ארצו בגדר כיבוש מלחמה ממש, ולכן לא נק' ארץ הגרגשי, משא"כ בשאר אומות שכבשו הארץ מהם, והיינו שגוברים ונוצחים היפך רצון האומה.

(*) ראה פתח עינים (להחידא) לסנהדרין (שם) דמישב עפ"י קושיית הבאר שבע וחזרת חיים שם (מה שבאו בני אפרים לדון עם ישראל על א"י, והרי קנוהו בקנין כיבוש מלחמה) וראה ח"י רבינו דוד בונפיל שם (נדפס מחדש בס' סנהדרי גדולה — ירוחו' תשכ"ח) ובהערות שם. צפ"ע שם. ולהעיר מכפתור ופנח פ"א.

(**) אבל להעיר ממכילתא, תנחומא, י"ש ובמדבר (הנ"ל הערה 4) דלפי שכנען עמד ופניה לכן נקרא הארץ על שמו. אבל שם היו ענין של זכות — זכה כנען. ובפשטות אין הכוונה שם לשלול שאר ו' האומות (ראה מפרשים שבהערה הנ"ל). כ"א מ"ש בפי' מהר"ז למדבר שם. דשאלת המדרש שמאחר שהארץ תעולם ירושת ישראל כ"י למה קורא אותה בשאר מקומות בשם ארץ כנען.

און מלחמה געהאלטן מיט די ו' אומות, איז „הגרשי עמד ופנה כו“.

ו"ל אז עס איז ניט קיין מחלוקת במציאות: רובו דהגרשי איז אוועק-געגיין בתחלה און מיעוטו (געמישט אין די ו' אומות) פנה נאכדעם. ואכ"מ.

י"ד. דער ביאור אין דעם בפנימיות הענינים:

ס'איז ידוע³⁹, אז די ו' אומות „הכנעני האמורי גו“ זיינען די ו' מדות רעות וועלכע זיינען זה לעומת זה פון די ו' מדות דקדושה: כנעני איז חסד דקליפה, חתי — גבורה, וכו', און דער ענין פון כיבוש ו' אומות איז די עבודה צו כובש זיין און מברר זיין די ו' מדות רעות, וואס יעדער אומה פרטית איז די מדה וואס איז א מנגד צו דער מדה לעומתה אין קדושה.

איז מבואר אין ספרים⁴⁰ דער ענין פון „גרשי (פנה מאליו)“, אז גרשי איז די בחי' פון מלכות דקליפה, וואס בשעת מ'איז מברר ומתקן די ו' אומות (הכנעני וגו') ווערט מדת המלכות נתברר ומתוקן בדרך ממילא. ווארום מלכות איז בחי' נוקבא (דקליפה), וואס לית לה מגרמה כלום (ס'איז בלויז א מקבל פון די העכערע מדות), און אז עס ווערט בטל דער רע פון די ו' מדות דקליפה, ווערט בדרך ממילא בטל בחי' מלכות דקליפה⁴¹.

(39) ראה תו"א צט, סע"א. סידור (עם דא"ח) קפט, ב. ד"ה אל תצר את מואב לכ"ק אדמהאמ"צ (מאמרי אדמהאמ"צ דברים ח"א ס"ע ד ואל"ך. וש"נ). ד"ה החלצו תרנ"ט פ"ג. ושם „דו' אומות הכנעני והחתי כו' הם בהו"מ פרטיות כו' כנעני חסד חתי גבורה כו' כמ"ש בספר קה"י. ראה שם בערכם אמורי יבוס כנעני כו'.

(40) קה"י ע' גרשי.

(41) ולע"ע לא מצאתי פ"י ענין זה בספרי קבלה שלפנ"ז ולא בדרושי רבותינו נשיאנו, וצ"ע וחפוש.

תכרות להם ברית ולא תחנם ולא תתחתן בם . . מזבחותיהם תתוצו גו" אויך בנוגע גרשי³⁶; און מען מוז ניט דוחק זיין אז די ציונים ריידן (נאר) בנוגע גרשי איידער „עמד ופנה“³⁷, אדער וועגן די גרשים וואס זיינען גע- בליבן מפורזים אין א"י³⁸ צווישן די אג- דערע ו' אומות.

ט. מיינה של תורה אין פירוש רש"י ובהקדם:

די צוויי לשונות אין פרש"י „והגרשי עמד ופנה מפניהם מאליו“, און „כי הגרשי עמד ופנה מפניהם“ ריידן לכ- אורה וועגן צוויי באזונדערע זמנים: לויט דעם ערשטן פירוש „ששה אומות הן (ווא"ו המוסיף) הגרשי עמד ופנה מפניהם“ איז משמע אז דער „וגרשתי“ האט פועל געווען אויף די ששה אומות ומוסיף (אויך אויף — ולאחר זה, ווען ס'איז נאכדעם געקומען צו גרשי איז) „הגרשי עמד כו“. אין לשון „כי הגר- גשי עמד ופנה מפניהם“ איז מודגש אז דאס איז געווען פאר דעם „הנני גורש מפניך“, וכפשוטו הלשון: „ששה אומות יש כאן כי הגרשי עמד ופנה מפניהם“, ער איז ניט נכלל געווארן אין דעם „הנני גורש מפניך“. וואס בפשטות איז אזוי געווען דער סדר המאורעות בפועל, אז נאך איידער די אידן זיינען אריין אין א"י

(36) שם ז, א. וראה שופטים כ, טז. ובפרש"י שם: כאשר צוך לרבות את הגרשי. ולהעיר מצפני עה"ת שופטים כ, טו: ר"ל כי בני אפריקא אף שהם רחוקים אסור תחתם גרשי, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל וכן . . ושם, יז בפי הספרי, כאשר צוך היא לרבות את הגרשי: ר"ל אם הלך אל אפריקא . . ונלחם צריך להחרים. ועיין תוס' מגילה דף יד, ב ד"ה דאגיירה.

(37) ראה משכיל לדוד שופטים שם. ולהעיר מביאור הרי"ף פערלא שם.

(38) דבק טוב ושפ"ח שופטים שם. מלאכת הקודש (על פרש"י) פרשתנו כאן.

ופנה מפניהם מאליו⁴³, ווערט בדרך ממילא „מאליו“ בטל בחי' המלכות — דער מחשבה, דבור ומעשה אין וועלכע עס זיינען זיך מתלבש די' מדות רעות.

אין דעם צווייטן פסוק אבער רעדט זיך ניט וועגן דעם סדר הכניסה לא"י, ד.ה. דער כיבוש וביור פון די' (אומות) מדות, נאר בשייכות צו די ציונים ואזהרות צו אידן, און די עבודה פון תורה און מצות איז לכל לראש אין „המעשה אשר יעשו“ און „אלה אשר לא תעשנה“ — ווי עס דארפן זיין די מחשבה דבור און מעשה שלו.

און דעריבער קען מען דא ניט זאגן אז „גרגשי עמד ופנה מפניהם מאליו“, וואָרם „אומות יש כאן“ — דער רע פון די זעקס מדות דקליפה איז דאך „בתקפו ובגבורתו בחלל השמאלי כתולדתו“⁴⁴, ס'איז נאָר וואָס „הגרגשי עמד ופנה מפניהם“, ד.ה. אז זיין עבודה איז באופן אז די לבושים פון מחשבה, דיבור ומעשה זיינען אָפּגעקערט און אָפּגעריסן פון די מדות רעות,

[וואָס אויך דאָס איז מצד דעם „יתרון ושלטה“ פון בחי' חכמה פון „נפש האלקית שבמוח“, וואָס דאָס גיט דעם כח עס זאל נדחה ווערן די „סכלות“ פון דער „קליפה וסט“א שבחלל השמאלי“ (כמבואר בארוכה אין תניא⁴⁵ לגבי א בינוני) — און דערפאר זאָגט מען אויך דעם „עמד ופנה מפניהם“ — ס'ווערט נדחה פאר „אור קדושת נפש האלקית“].

און וויבאלד אז „אומות יש כאן“, דארף זיין „שמך לך“ — א שמירה מיוחדת אז זיי זאלן ביי אים ניט פועלן

דער ענין פון מלכות דקליפה אין עבודה איז די בחי' פון מחשבה דבור און מעשה אין ענינים פון לעו"ז. און בשעת מ'איז מתקן די ששה מדות (די מדת החסד — עס זאל ביי אים ניט זיין קיין אהבה זרה ותאוות; מדת הגבורה — מבטל זיין די מדה פון כעס וכיו"ב, ועד"ז אין די אַנדערע מדות רעות), איז מלכתחילה ניטאָ קיין אַרט פאר מחשבה דבור ומעשה פון לעו"ז. וואָרם ענינים פון מחשבה דבור ומעשה איז דאָס וואָס זיי זיינען לבושים און א פועל יוצא פון די מדות — ער טראַכט, רעדט בדיבור און טוט במעשה דאָס וואָס די מדות ווילן און זיינען מחייב.

אָבער די פעולה און בירור אין מלכות דקליפה קען זיין אויף אַן אופן, אז נאָר איידער ער האָט מברר ומזכך געווען זיינע מדות רעות, איז ער כובש יצרו, אז די מדות רעות זאלן ביי אים ניט אַרױס-קומען אין מחשבה, דיבור און מעשה.

[ע"ד די עבודה פון א בינוני⁴⁶, וואָס דער „רע שבחלל השמאלי“ איז „בתקפו כתולדתו להתאוות תאוה לכל תענוגי עוה"ז . . ולא נדחה ממקומו כלל“, ער איז זיך אָבער מתגבר און שולט אויף דעם רע אז ער זאל זיך ניט מתלבש זיין אין מחשבה דיבור ומעשה].

יא. און דאָס איז דער חילוק צווישן די צוויי פירושי רש"י:

אין דעם ערשטן פירוש רעדט זיך וועגן סדר מסודר בהכניסה לא"י — דער כיבוש און בירור פון די' (אומות) מדות רעות, וואָס אין דעם איז דער סדר „וגרשתי את הכנעני גו“, מ'דארף פאַר-טרייבן, מברר זיין די ששה אומות — מדות, און דעמאלט איז „והגרגשי עמד

(43) ולהעיר שבהי' שם מביא הגירסא (מתאים לביאורו, כפנים): וע"כ ארזיל גרגשי פנה מאליו.

(44) שם פ"ג (יה, ב).

(42) תניא פ"ב, ג.

אין דער מדה הז' — אין די לבושי הנפש ואיברי הגוף כנ"ל.

און די עבודה אין דעם בירור פון די אַלע ז' מדות איז די הכנה והכשרה צו דעם כיבוש פון אַלע עשר אומות — אויך כתר חכמה בינה⁴⁵, וואָס דאָס וועט זיין בפועל אין דער גאולה האמיתית והשלימה, וואָס מ'וועט דעמאָלט האָבן

די ארץ שבעה עממין און אויך קני קניזי וקדמוני⁴⁶ — ארץ ישראל השלימה («ירחיב ה'א את גבולך»⁴⁷), בקרוב ממש ע"י משיח צדקנו.

(משיחת ש"פ ויק"פ תש"מ)

46) כנאמר בברית בין הבתרים (לך טו, יט ובפרש"י. ב"ר שם (פמ"ד, כג). פרש"י שופטים יט, ח. ירושלמי קידושין פ"א ה"ח. רמב"ם הל' רוצח פ"ח ה"ד).

47) שופטים שם.

45) ראה סידור שם ובארוכה ד"ה אל תצר שם. אוה"ת נצבים (דברים כרך ג) ע' ארכב.

תשא ג

איז דא דער פירוש ניט כפשוטו, נאָר)
דער פירוש איז כך וכך:

און ווי מען זעט אין דעם ענין גופא:
פריער שטייט „לא תוכל לראות את
פני“, און רש"י שטעלט זיך ניט אָפּ צו
מסביר זיין דעם פירוש פון „פנים“
למעלה; מוז מען זאָגן, אָז דאָס איז ניט
אָן ענין וואָס רש"י שטעלט זיך אָפּ אויף
דעם בפירושו על התורה — היינט פאַר-
וואָס מוז רש"י אָפּטייטשן וואָס איז
„אחורי“?

די שאלה איז נאָך שטאַרקער: אויב
דאָס איז קשה ביי רש"י אין פסוק (ווי
פאָסט „אחורי“ כלפי מעלה) — איז אין
וואָס באַשטייט דער ענטפער „הראהו
קשר של תפילין“? „קשר של תפילין“
איז אויך אַ דבר גשמי וואָס ווערט גע-
נוצט ווי אַ משל אויף „אחורי“ פון
כבודו ית' (כמבואר במפרשים) —
היינט וואָס „פאַרדינט מען“ פון מסביר
זיין דעם בן חמש, אָז „אחורי“ איז ניט
כפשוטו (ווייל ביים אויבערשטן איז ניט
שייך קיין תואר גשמי), נאָר דאָס מיינט
„קשר של תפילין“!

ואדרבה: אויב מען דאַרף געפינען אַ
„משל“ פאַרן בן חמש אויף „אחורי“ פון
כבודו ית' — איז דער משל פון „פנים“
און „אחור“ ביי אַן אדם למטה [זיין פנים
איז דער אָרט וואו מ'זעט בגילוי מעלת
האדם — זיינע חושים: ראי' שמיעה
וכו', משא"כ אחורי האדם, וואו מ'זעט
ניט בגילוי מעלת האדם און — אָז דאָס

א. אין דער היינטיקער סדרה ווערט
דערציילט, אָז משה רבינו האָט געבעטן
ביים אויבערשטן „הראני נא את
כבודך“, און דער אויבערשטער האָט
אים געענטפערט „לא תוכל לראות את
פני גו' וראית את אחורי ופני לא יראו“.

שטעלט זיך רש"י אויף די ווערטער:
„וראית את אחורי“ און איז מפרש:
„הראהו קשר של תפילין“.

ענינו של פירוש רש"י על התורה איז
צו מפרש זיין פשוטו של מקרא. דאַרף
מען פאַרשטיין: וואָס איז דאָ שווער אין
פשוטו של מקרא, וואָס צוליב דעם מוז
רש"י מפרש זיין אָז „אחורי“ מיינט „קשר
של תפילין“?

מען קען ניט ענטפערן אָז ביי רש"י
איז שווער — ווי פאָסט צו זאָגן דעם
תואר „אחורי“ ביים אויבערשטן (ווי-
באלד דער אויבערשטער איז מופשט פון
יעדן ציור?) — ווייל אין דער תורה
ווערן מערערע מאל דערמאָנט תוארים
(און אפי' גשמיים) כלפי דעם אוי-
בערשטן, און מען געפינט ניט אָז רש"י
זאל זיך אָפּשטעלן אויף זיי און מסביר
זיין, אָז (היות ס'איז ניט שייך צו נוצן
אָזעלכע תוארים כלפי מעלה, דערפאַר

(1) לג, ית.

(2) שם, כ"ב.

(3) ברכות ז, ס"א. מנחות לה, ב.

(4) רש"י בראשית ג, ח. שם, כד. ובכ"מ.

(5) וראה רש"י בהעלותך (יב, ח) שסתם „ותמונת

ה' יביט — זה מראה אחוריים כענין שנאמר וראית
את אחורי“.

(6) ואדרבה: גם רש"י בפירושו משתמש בתוארים
כך, כמו בפי' יתרו (כ, ב). שנגלה כו' כגבור כו' כזקן
כו' (אלא שמבאר „ואני משתנה במראות“). ואכ"מ.

(7) כפסק הרמב"ם הל' יסוהית פ"א ה"ט.

(8) ראה ראבי"ז כאן. גריא וצידה לדרך (ועוד)
לפרש"י כאן. מפרשים לעי' ברכות שם. ועוד.